

OLOMOUCKÉ KRONIKY Z OBDOBÍ TŘICETILETÉ VÁLKY V DÍLE MORAVSKÉHO HISTORIKA FRANTIŠKA BEDY DUDÍKA (1815–1890)

Richard Mahel

Dudíkova cesta k olomouckým kronikám započala již ve 40. letech 19. století, kdy působil převážně jako pedagog biskupského filozofického ústavu v Brně. Tehdy v něm dozrávala myšlenka věnovat se napříště především historické vědě, jak odrážejí jeho tehdejší rané příspěvky do česky a zejména německy psaných periodik. Již v této době narazíme na dva jeho drobnější články inspirované olomouckými kronikami, které spolu zdánlivě nesouvisí. Z roku 1845 je to příspěvek *Über die Bienenzucht*, zveřejněný v *Mitteilungen Moravskoslezské hospodářské společnosti*,¹ a v roce 1846 další článek s názvem *Schicksale der katholischen Religion und ihrer Bekenner in der k. Grenzfestung Olmütz während der schwedischen Herrschaft*, otištěný ve vídeňské kulturní revue *Österreichische Blätter für Literatur und Kunst*.² Oba příspěvky mají společnou pramennou předlohu a tou je latinská kronika Paulina Zaczkowitcze ze 17. století, kvardiána olomouckých minoritů kláštera u sv. Jakuba.

Zatímco v prvním případě Dudík ze Zaczkowiczovy kroniky vytěžil informace o úspěšném chovu včel ve svatojakubském klášteře, ve druhém případě si povšiml Zaczkowiczových postřehů o pohnutém osudu katolického náboženství v době švédské protestantské správy města v letech 1642–1650, dále o stavu církevních řádů ve městě a jejich řádových majetků. Dudíkův zájem o tuto klášterní kroniku vzrostl s výrazným časovým odstupem opět v roce 1881, kdy ji celou vydal tiskem v původním znění v časopise *Archiv für österreichische Geschichte*.³ K tomuto písemnému prameni se však vracel i v době mezi léty 1846–1881. Kroniku použil jako důležitý písemný pramen pro některé své samostatné studie, např. ji několikrát připomíná ve svém díle ze švédského bohemikálního výzkumu z roku 1851 *Forschungen in Schweden*, pro dokreslení výkladu ke švédské oku-

¹ *Mittheilungen der k. k. mähr. schles. Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde*, 1845, č. 24, s. 186–190, 197–200. – Dochována část Dudíkova rkp. (MZA Brno, fond E6, i. č. 1955, sign. Dm 3/3c-7, k. 174).

² *ÖBLK* 3, 1846, č. 24, s. 185–189, č. 27, s. 211–215.

³ *Chronik des Minoritenguardians des St. Jakobklosters in Olmütz, P. Paulus Zaczkowic, über die Schwedenherrschaft in Olmütz von 1642 bis 1650*. Ed. Beda Dudík. AÖG, 1881, č. 62, II, s. 451–624.

pací Olomouce, který předchází vlastnímu popisu švédského výzkumu a výčtu nalezených bohemik. Podobně a zcela logicky se objevuje také v jeho pozdějším významném díle o dějinách švédských vpádů v Čechách a na Moravě v letech 1640–1650, založeném převážně na válečných relacích a korespondenci ze švédského říšského (Královský říšský archiv ve Stockholmu) a vídeňského válečného archivu (Haus-, Hof- und Staatsarchiv).⁴ Závažnost uvedené kroniky je zásadní především pro dějiny města Olomouce v 17. století, a to po obsahové stránce. Beda Dudík i přes možnou subjektivitu autorského podání v podstatě považoval obsah kroniky za věrohodný, odmyslíme-li samozřejmě její dobový ideový závoj, který je nesen v přísném až mystickém katolicismu a v pocíťování všudypřítomnosti nezdolné boží síly. Dudík však našel v kronice informačně či interpretačně slabá místa v komparaci s vlastními aktuálními zjištěními, takže na jednom místě ve svých *Forschungen in Schweden* si dovilil napsat, že Zaczkowicz občas sklouzne ve svém vyprávění k nejasnému či nesprávnému vyjádření, občas dokonce důvěřuje informacím zachyceným pouze z doslechu.⁵ Dodejme, že na význam této kroniky upozornil dlouho před Dudíkem Johann J. H. Czikkann ve sborníku *Vaterländische Beiträge historischen Inhalts* z roku 1819,⁶ o kronice se však zmínili ještě před ním autoři prvních syntetických dějin Moravy František Moravec a Adolf Pilař.⁷ V nedávné době se ke kronice vrátili Jiří Fiala, z hlediska topografických údajů v kronice,⁸ a L. Šafránková, která pořídila český překlad původní latinské kroniky,⁹ čímž nepochybně významně usnadnila práci všem badatelům, kteří se touto kronikou hodlají v budoucnu opět zabývat. Z těchto důvodů se již nezmiňuji o vlastním obsahu a historickém významu této kroniky, neboť byly již podány v dostatečné míře výše zmíněnými badateli. Dodám snad tolik, že Dudík

⁴ DUDÍK, Beda: *Schweden in Böhmen und Mähren 1640–1650*. Nach kaiserl. österreichischen und königl. schwedischen Quellen dargestellt und mit Unterstützung der kais. Akademie der Wissenschaften herausgegeben von dr. B. Dudík. Wien, Carl Gerold's Sohn, 1879, 444 s.

⁵ „Zudem erzählt er hier blos nach Hörensagen, und drückt sich daher ziemlich unbestimmt und unrichtig aus“ (DUDÍK, Beda: *Forschungen in Schweden für Mährens Geschichte*. Im Auftrage des hohen mähr. Landesauschusses im Jahre 1851 unternommen und veröffentlicht. Brünn, Carl Winiker, 1852, s. 31).

⁶ CZIKANN, Johann J. H.: *Aus gleichzeitigen Akten gezogene Aufschlüsse über die Ereignisse während der Besetzung von Olmütz, durch die Schweden 1642–1650*, in: VBHI. Brünn, 1819, s. 73–84.

⁷ MORAVETZ, Franciscus – PILARZ, Adolphus: *Moraviae historia politica et ecclesiastica, cum notis et animadversionibus criticis probatorum auctorum*. Pars III. Brunae, J. S. Siedler, s. 211.

⁸ FIALA, Jiří: *Poznámky k topografii Olomouce během švédské okupace města v letech 1642–1650*. AUPO FP, Studia Moravica, 2005, č. 3, s. 65–76.

⁹ ŠAFRÁNKOVÁ, L.: *Český překlad latinské kroniky Pavla Zaczkowicze o švédském panování v Olomouci v letech 1642–1650*. Diplomová práce. Olomouc, FF UP, 1999.

opis kroniky, jak později upřesním, našel v brněnské Cerroniho sbírce rukopisů. Nešvarem zůstává, že Dudíkovo zpřístupnění této kroniky postrádalo potřebné kritické zhodnocení vlastního písemného pramene, což je svým způsobem rys, který byl pro Dudíkovo zpřístupňování písemných pramenů v zásadě typický a snad to byl i trochu jeho záměr, jak vysvětlím později.

V roce 1851 Dudík zveřejnil v časopise Historicko-statistické sekce Moravsko-slezské hospodářské společnosti *Schriften* další z olomouckých kronik: tentokrát se jednalo o dochovaný písemný záznam olomouckého měšťana o událostech v Olomouci v letech 1619–1620,¹⁰ tedy informace spjaté především s tehdejší českým stavovským povstáním a jeho aktuálním ohlasem v moravském prostředí, zejména v samotné Olomouci. Soupis událostí je časově ohraničen na období od 10. května 1619 do 8. listopadu 1620, zápisy však zachycují jen některé vybrané dny z tohoto úseku, patrně podle stupně závažnosti, jak se tehdy jevily samotnému autorovi kroniky. Podle charakteru zápisu i osobních postojů autora se bezesporu jednalo o katolíka a stoupence ústřední habsburské moci v tehdejší podunajské monarchii a tedy výrazného kritika všech politických a náboženských změn, nastolených ve městě v souvislosti s příklonem města ke stavovskému povstání. Podle Dudíka se nejedná ani tak o kroniku jako spíše o paměti, a to právě jak vzhledem k nahodilosti zaznamenaných událostí, tak i k četným subjektivním postojům samotného autora kroniky. Dudík v krátkém komentáři ke zpřístupněné kronice uvedl, že existovaly tři zdroje tohoto původního písemného pramene. První, který pořídil jako opis (snad z originálu) zemský archivář Antonín Boček (1802–1847), zachycuje časově krátké období od 2. května 1619 do 31. května 1619. Další dva zdroje Dudík identifikoval v brněnské Cerroniho sbírce rukopisů, která byla od poloviny 19. století získána pro stavovský archiv v Brně. Pro vlastní zpřístupnění použil Dudík na začátku Bočkův opis, který je informačně hutnější, na který navázal oběma časově obsáhlejšími opisy z Cerroniho sbírky rukopisů.

Další olomoucké kroniky Dudík zpřístupnil v roce 1858 v samostatném tisku. Jelikož se jednalo o tři spolu související písemné prameny městské proveniencie, Dudík je obsahově sloučil do jediného tiskového textu, který příznačně nazval jako *Olmützer Sammel-Chronik vom Jahre 1432 bis 1656*, tedy jako „souhrnnou kroniku“.¹¹ Jednotlivé kroniky jsou vesměs psány německy, až na jednu kratší

¹⁰ *Chronik der Stadt Olmütz über die Jahre 1619 und 1620*. Ed. Beda Dudík. *Schriften*, 1851, č. 1, 54 s. - Dochována část Dudíkova rkp. (MZA Brno, fond E6, i. č. 1954, sign. Dm 3/3b-11, k. 165).

¹¹ *Olmützer Sammel-Chronik vom Jahre 1432 bis 1656*. Ed. Beda Dudík. (Separát). Brünn, R. Rohrer's Erben, 1858, 61 s.

latinskou pasáž pro léta 1593–1601. Chronologicky na sebe navazují, současně se místy obsahově doplňují. Pro jejich stejné regionální zakotvení, formální podobu a časovou návaznost je tedy Dudík otiskl logicky společně. Informace jednotlivých kronik Dudík označil za příslušnými texty písmeny A, B a C, aby bylo patrné, odkud byla která informace v jeho tisku citována. Nejvýrazněji se s odstupem času touto Dudíkovou „souhrnnou kronikou“ zabýval Josef Prucek, který pořídil v ročenec Okresního státního archivu v Olomouci v 80. letech 20. století její překlad a základní charakteristiku. Po něm se k „souhrnné kronice“ krátce vrátili také Zdeněk Kašpar a Pavel Langer.¹² Z původní Dudíkovy předmluvy k vydání, z textu kronik i z pozdějšího Pruckova překladu vyplývá, že kronika A pro léta 1599–1638 patří olomouckému luteránu Janu Kranichovi, který se soustředil zejména na osud luteránů v době zostřené rekatolizace po roce 1620. Kroniku B, přibližně pro léta 1540–1565, sepsal podle Dudíka jistý „doktor Georg“, kterého Prucek identifikoval jako lékaře a snad také radního města Jiřího Hasse, luterána německého původu. Autorem kroniky C za léta 1618–1656 označil Dudík Valentina Eckera, olomouckého měšťana německého původu, protestanta a zámečnického mistra, který se soustředil na průběh stavovského povstání na Olomoucku, jeho následnou porážku a zejména na tvrdé následky po tomto povstání. Současně snesl také významné postřehy ke švédské okupaci Olomouce v letech 1642–1650. K nim byl přidán, jak jsem zmínil již na začátku, ještě Bočkův opis z neznámého zdroje pro léta 1432–1540, který snad podle Dudíka pocházel z originálu některé z kronik, dnes již nezvěstného (Dudík jak víme, pracoval pouze s opisy). Skutečnost, že není možné dohledat originál ani mít za jisté, zda Dudíkem užité brněnské opisy jsou věrnou kopií ztracených originálů, vzbuzuje u Josefa Prucka právem pochybnost o autenticitě zveřejněných záznamů. Výhrady k obsahové věrohodnosti „souhrnné kroniky“ měl zase Vladimír Spáčil. Domníval se, že údaje kronik jsou příliš ovlivněny dobou i autorským nazíráním na tehdy pohnutou skutečnost, a proto nemohou nestranně vypovídat o událostech doby, kterou představují. Naopak Zdeněk Kašpar se domnívá, že souhrnná kronika má bezesporu své racionální jádro, kterému lze jistě důvěřovat. Dudík se o možných pochybnostech k věrohodnosti „souhrnné kroniky“ nikdy nevyjádřil, pouze ji vydal tiskem, aniž by ji

¹² PRUCEK, Josef: *Olomoucká souhrnná kronika z let 1432–1656 sestavená Bedou Dudíkem*, in: Ročenka Okresního archivu v Olomouci. Olomouc, 1980, s. 161–168, 1981, s. 177–188, 1982, s. 139–152, 1983, s. 165–181, KAŠPAR, Zdeněk: *Tři příběhy z Olomoucké souhrnné kroniky*, in: Olomoucký archivní sborník, 2006, č. 4, s. 93–98, LANGER, Pavel: *Problematika městské historiografie: kroniky města Olomouce převážně z období raného novověku*. Bakalářská diplomová práce. Olomouc, FF UP, 2009.

kriticky zhodnotil. Sám navíc chybně dedukoval některé reálie i jména uvedená v jednotlivých kronikách. Bylo by však na druhé straně nesprávné považovat „souhrnnou kroniku“ za nevěrohodný zdroj informací. Dalo by se snad pochybovat o původnosti a věrohodnosti krátkého Bočkova opisu, který má neznámou předlohu, s ohledem na Bočkův známý sklon historické prameny příkrášlovat nějakým tím falsem. Opisy Cerroniho sbírky však není možné jednoduše ignorovat, zvláště jsou-li jediným svědectvím tehdejších kronik, ačkoliv tím není řečeno, že nemohou obsahovat některé pozměněné informace proti původním, již ztraceným originálům.

Posledním zde pojednaným písemným pramenem městské proveniencie, který Dudík zpřístupnil tiskem, byl německý deník městského písaře a notáře Bedřicha Fladeho pro léta 1642–1650.¹³ Jedná se o dva chronologicky na sebe navazující záznamy od téhož autora. To souviselo s autorovým tehdejším osobním životem, kdy načas Olomouc i se svou rodinou opustil. První část deníku, přesnější a věrohodnější, je pro období 7. června 1642 až 20. prosince 1644, druhá část deníku, s čtenějšími nepřesnostmi, pak pro období 25. září 1645 až 8. července 1650, tedy do odchodu švédského vojska z města Olomouce. Ve svém soupisu událostí podobně jako Paulinus Zaczkowicz zachytil období švédské správy města Olomouce, byť trochu jinou optikou. Zatímco Zaczkowicz se soustředil na osud církevních institucí, zejména klášterního hospodářství ve městě, a obecně na osud katolického náboženství v době švédské okupace města, Flade líčí převážně každodenní události spojené s násilnou okupací, věnuje se však také tehdejšími zasedáním městské rady a následně přijatým usnesením, podobně jako jednáním městské rady s nekompromisním švédským velením města. Flade byl mnohým jednáním osobně přítomen, s výjimkou období, kdy na své funkci v městské radě rezignoval. Tim jeho líčení dostává také jistý punc důvěryhodnosti, který lze navíc do určité míry ověřit v dochovaných městských knihách, a to i přesto, že svůj deník napsal pravděpodobně až po odchodu Švédů z města. Fladeho deník (Tagebuch) tak významně zapadá do Zaczkowiczova souběžného líčení náboženské a církevně-správní situace ve městě a pomáhá tak upřesnit celkový obraz pohnutého dění v Olomouci v letech 1642–1650. Dudík k oběma kronikám poznamenal v předmluvě k Fladeho zpřístupněnému textu,

¹³ *Tagebuch des feindlichen Einfalls der Schweden in das Markgrathum Mähren während ihres Aufenthaltes in der Stadt Olmütz 1642–1650.* Geführt von dem Olmützer Stadtschreiber und Notar Magister Friedrich Flade. Ed. Beda Dudík. AÖG, 1884, č. 65, II, s. 308–485. – Též jako separát (Wien, Carl Gerolds' Sohn, 1884, 179 s.). – Bliže: SPÁČIL, Vladimír: *Pisaři a kanceláře města Olomouce do roku 1786.* Olomouc, SOKA, 2001, s. 166–169.

že oba písemné záznamy do sebe zapadají a obsahově i ideově se vzájemně doplňují jako v případě živého člověka duše s tělem.¹⁴

Zbývá zodpovědět otázku, jakým způsobem a kdy se Dudík ke studiu olomouckých kronik dostal. Již jsem v úvodu naznačil, že prvotním a v této věci stěžejním zdrojem byla pro Dudíka Cerroniho sbírka rukopisů uložená ve stavovském archivu v Brně. K té se dostal již v letech 1844–1850 jednak jako badatel, což se dosud příliš nezdůrazňuje, jednak z pověření zemských stavů v roce 1849, což je již informace známější. Tehdy komise složená z několika dalších historiků a zemských stavů přebírala část rukopisů jmenované sbírky pro stavovský archiv. Zatímco příspěvky týkající se Zaczkowiczovy kroniky dosvědčují, že ji musel Dudík studovat nejpozději v letech 1844–1845, studium ostatních opisů kronik máme dosvědčeno k létům 1849–1850, a to poznámkami Dudíkovou rukou na přideštech jednotlivých rukopisů, vlastně na všech, které z Cerroniho sbírky v té době prostudoval. Potvrzením toho je také Dudíkův soupis vybrané materie z této sbírky ve vlastní publikační řadě moravských pramenů s názvem *Mährens Geschichts-Quellen*, z které byl realizován pohřichu jen první díl v roce 1850.¹⁵ Mezi zde popsanými rukopisy jsou také opisy olomouckých kronik z původní Cerroniho sbírky.

Dudíkův zájem o výše pojednané opisy raně novověkých olomouckých kronik nepochybně souvisel s jeho zájmem o brněnskou Cerroniho sbírku, kterou studoval především v letech 1844–1850 a ke které se podle aktuálních badatelských potřeb později vracel. Z hlediska zpřístupňování výše uvedených kronik, které Dudík objevil v této sbírce rukopisů, je patrné, že se k nim vracel v letech 1881 a 1884, tedy po 40 letech od prvního seznámení se s touto významnou moravskou sbírkou. Soustředění se právě na olomoucké kroniky převážně z konce 16. a první poloviny 17. století, na dochované písemné prameny městské i klášterní proveniencie s jednoznačným regionálním zakotvením zase svědčí o Dudíkově dlouhodobém koncepčním zájmu o problematiku třicetileté války, se zaměřením na Moravu a vůbec užší region Olomoucka. Jsou to však především léta 1640–1650, která Dudíka zaujala nejvíce, a to z hlediska využití nově objevené pramenné základny. K plnějšimu pochopení tohoto časově užšího a teritoriálně vymezeného období třicetileté války objevil Dudík řadu nových

¹⁴ „...in der lateinischen Sprache verfassten Bericht, der sich zu der Chronik des P. Paulinus Zaczkovic so verhält wie Seele zum Körper. Was Jener erzählt, dazu gibt unser Bericht den Commentar“ (*Tagebuch des feindlichen Einfalls*, Dudíkova předmluva, s. 310).

¹⁵ DUDÍK, Beda: *Mährens Geschichts-Quellen*. Im Auftrage des hohen mährischen Landesauschusses bearbeitet und durch den mährischen Landes-Fond herausgegeben. Band I: J. P. Ceroni's Handschriften-Sammlung. Brünn, C. Winiker, 1850.

písemných svědectví – především válečnou korespondenci – jak během vlastního výzkumu ve Švédsku, tak také později ve vídeňském válečném archivu. Dudíkovo úsilí postihnout výzkumem a následně zpřístupnit nově nalezené písemné prameny, aby přispěly k úplnějšímu poznání vymezeného období z tehdejšího celoevropského konfliktu, vrcholilo již v roce 1879 vydáním rozsáhlé materiálové studie o pobytu švédských vojsk v Čechách a na Moravě v letech 1640–1650,¹⁶ ve které zužitkoval nejen neocenitelné informace z prostudovaných kronik městské a klášterní provenience, ale také ze studia dalších souvisejících pramenů, jak jsem již uvedl – především z dobové korespondence. Souběžné i následné zpřístupňování zde stručně pojednaných písemných pramenů tiskem bylo pro Dudíka logickým krokem, jak vyjít vstříc aktuální potřebě studia domácích písemných pramenů a jak současně ideálním způsobem přispět k lepší znalosti dějin rodné moravské země. Nemělo by také zapadnout, že Dudíkovo zpřístupňování kronik městské a klášterní provenience vycházelo ze zahraničních a některých domácích vzorů, byť Dudíkovo zpřístupněné materiály postrádaly, zejména proti zahraničním vzorům, hlubší komentáře a vůbec potřebné kritické zhodnocení. Velkým vzorem mu přitom byly rakouské a německé edice písemných pramenů,¹⁷ také však ediční počiny českého historiografa Františka Palackého, jak v jednom z úvodů k otiskným kronikám Dudík otevřeně přiznal.¹⁸ Absence kritického zhodnocení předkládaného pramene souvisela patrně s tím, že Dudík jako historik očekával, že si každý badatel sám vytvoří dostatečně kritický náhled na studovaný materiál, aniž by byl dopředu příliš ovlivňován nebo vázán subjektivním komentářem tehdejšího editora zpřístupněného písemného pramene. K výše řečenému ještě dodejme jednu známou skutečnost. Dudíkovo studium vybraných olomouckých kronik může být kladeno také do souvislosti s jeho archivářskými aktivitami pro město Olomouc. Jak dosvědčuje Dudíkova osobní pozůstalost, v Olomouci pořádal ve druhé polovině 19. století prameny

¹⁶ DUDÍK, Beda: *Schweden in Böhmen und Mähren 1640-1650*. Nach kaiserl. österreichischen und königl. schwedischen Quellen dargestellt und mit Unterstützung der kais. Akademie der Wissenschaften herausgegeben von dr. B. Dudik. Wien, Carl Gerold's Sohn, 1879, 444 s.

¹⁷ Zejména *Monumenta Germaniae Historica*, za kterou stáli badatelé Heinrich Fr. K. von Stein (1757–1831), Georg H. Pertz (1795–1876) a Johann Fr. Böhmer (1795–1863), nebo rakouská edice pramenů *Fontes rerum Austriacarum*, vydávaná od roku 1843 Cisařskou akademií věd ve Vídni.

¹⁸ Dudík ocenil Palackého vydání třetího dílu edice domácích pramenů *Scriptorum rerum Bohemiarum* v roce 1829 (Stáří letopisové čeští od roku 1378 do roku 1527). Viz *Olmützer Sammel-Chronik*, předmluva, s. 1.

městské provenience,¹⁹ kde se jistě seznámil s městskými knihami, které jsou klíčem také k pochopení jím studovaných a zpřístupňovaných olomouckých kronik. Toto angažmá sice nebylo v ohledu jeho zájmu o tyto specifické písemné prameny rozhodující, vždyť opisy uvedených olomouckých kronik studoval již o mnoho let dříve a pak i poté, spíše to dokresluje jeho koncentrovaný zájem jak na samotnou teritoriálně vymezenou materii, tak na časově vymezené historické období, které nakonec vyplnilo velkou část jeho celoživotní aktivity na poli historické vědy, a tím bylo období švédských vpádů na Moravu v letech 1642–1650.

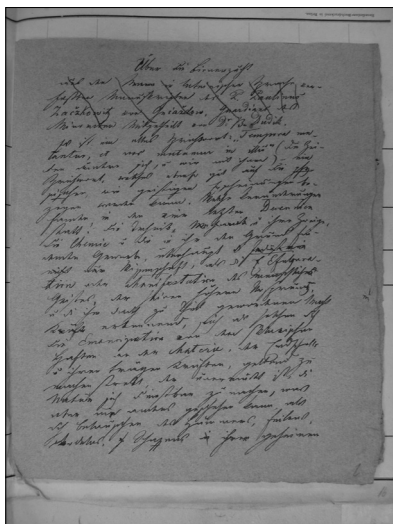
Obrazová příloha:

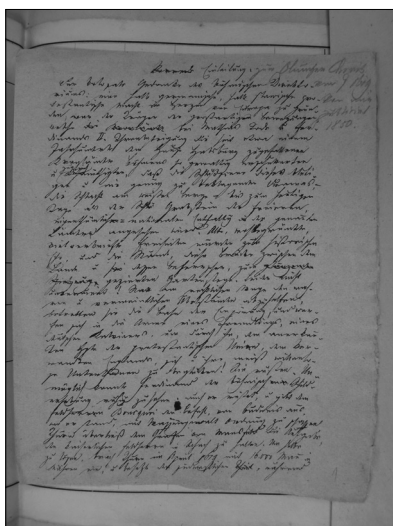
František Beda Dudík (1815–1890),
rajhradský benediktin a moravský historik

¹⁹ Dopis Města Olomouce Dudíkovi (1869) ohledně pořádání městských knih (MZA Brno, fond E6, i. č. 1951, sign. Dm 3/2d, k. 162).

Über die Bienenzucht – začátek Dudíkova rukopisu příspěvku
(MZA Brno, fond E6, i. č. 1955, sign. Dm 3/3c-7, kart. 174)

Chronik der Stadt Olmütz über die Jahre 1619 und 1620 – začátek Dudíkova rukopisu,
úvodní komentář ke kronice (MZA, Brno, fond E6, i. č. 1954, sign. Dm 3/3b-11, kart. 165)

